

OQÍTIWSHÍLARDA KREATIVLIKTI RAWAJLANDÍRÍW

Nizamatdinova Dilfuza Berdibayevna

Ájiniyaz atındag'ı NMPI magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15479887>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2025

Accepted: 19th May 2025

Published: 21st May 2025

KEYWORDS

kelesi tariyx oqıtıwshılarınıń kreativligi, evristik oqıtıw usılları, kásiplik tayarlıq, kreativlik, dóretiwshilik oylaw, dóretiwshilik pikirlew, dóretiwshilik qábilet, dóretiwshilik motivaciya, dóretiwshilik ortahq

ABSTRACT

Maqalada joqarı tálim shárayatında bolajaq oqıtıwshılarında kreativlikti rawajlandırıw qásiyetleri kórip shıǵılǵan. Studentlerdiń dóretiwshilik potencialın qálıplestiriwdiń psixologiyalıq-pedagogikalıq shártleri xarakterlenedi. Kelesi oqıtıwshılardı kásiplik tayarlaw procesinde evristik usıllardı qollawdıń maqsetke muwapıqlıǵı tiykarlanǵan hám shınıǵıwları shólkemlestiriwde qollanıwı analiz etilgen.

KIRISIW

Zamanagóy joqarı oqıw orınları oqıtıwshılarınıń iskerligi analizi sonı kórsetedi, olardıń kreativ qábiletlerin rawajlandırıwǵa qaratılǵan pedagogikalıq ámeliyat dárejesei jetkilikli dárejede emes. Kópshilik oqıtıwshılardıń keleshekтеgi kásiplik hám pedagogikalıq iskerlikte dóretiwshilik jumıs sistemasında, oqıwshılardıń algoritmlik háreketlerine qaratılǵan stereotipli usıl hám usıllar ústinlik etedi. Sol sebepli tariyx oqıtıwshılarınıń tayarlaytuǵın pedagogikalıq joqarı tálim mákemeleriniń eń zárúrli wazıypalarınan biri bul kelesi oqıtıwshılarda kreativlikti rawajlandırıw, olardıń dóretiwshilik potencialın asırıw, kelesi oqıtıwshılardıń kásiplik-pedagogikalıq iskerlikte dóretiwshilik elementlerin qollawǵa tayarlawdan ibarat esaplanadı.

Joqarı oqıw orınlarında bolajaq oqıtıwshınıń dóretiwshilik potencialın qálıplestiriwge oqıtıwdıń tradiciyaǵa tán bolmaǵan formaları hám usılların, innovciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı engiziw, hár qıylı psixologiyalıq-pedagogikalıq shınıǵıwları shólkemlestiriw járdem beredi. Bunda kásiplik hám pedagogikalıq wazıypalar, ilimiy konferenciyalarda, tańlawlarda, joqarı tálim máseleleri boyınsha tartıslarda hám basqa oqıw hám ilimiy-stilistik iskerlikte aktiv qatnas etiwı shólkemlestiriledi. Bunda, oqıtıwshı shaxsınıń kásiplik ózin ózi rawajlandırıw, ózin ózi tastıyıqlawı hám ózin kórinetuǵın etiwı ushın shárayat jaratıladı.

Áwele, kelesi oqıtıwshılardıń dóretiwshilik pazıyletlerin, sonday-aq pedagogikalıq OTMlarda tariyx oqıtıw metodikası baǵdarında kreativlikti rawajlandırıwdı, psixologiyalıq - pedagogikalıq shárayatlarǵa xarakteristika bereyik.

Mısalı, E. P. Torrens shaxstıń dóretiwshilik pikirlewi hám kreativligin rawajlandırıwǵa járdem beretuǵın tómendegi shárt-shárayatlardı ajratqan: dóretiwshilik qábiletler hám dóretiwshilik motivaciyanıń bar ekenligi [2]. Usınıń menen birge, eger bul úsh faktor bir-

birine tuwrı keletuğın bolsa, dóretiwshilik qábiletlerdiń joqarı dárejedegi kórinetuđın bolıwı múmkin.

- 1) anıq belgilengen hám qatań qadađalawdan pariq etetuđın tolıq bolmađan jađdaylar ;
- 2) kelesi iskerlik ushın strategiya hám qurallardı jaratıw hám islep shıǵıw ;
- 3) juwapkershilik hám gárezsizlikti xoshametlew;
- 4) óz betinshe jumıslar, gúzetiwlerge itibar beriw.

Bolajaq oqıtıwshılarda kreativ pikirlewlerin qalıplestiriw procesinde mashqalalı tálim texnologiyalarınan oqıw, ilimiy hám kásiplik pedagogikalıq mashqalalardı qalıplestiriw hám sheshiwdi támiyinlewde paydalanıw zárúrli áhmiyetke iye. Sol sebepli zamanagóy joqarı tálim mákemelerinde oqıtıwdıń barlıq shólkemlestirilgen formaları hám usılların bolajaq tariyx oqıtıwshılarınıń dóretiwshilik oylawın rawajlandırıw: lekciyalar, ámeliy hám seminarlar, gárezsiz hám jalǵız tártiptegi jumıslarǵa boysındırıw zárúr ekenin aytıw kerek, mashqalalı lekciya studentlerdiń úyrenilip atırǵan máselelerge qızıǵıwshılıǵın oyatadı, qosımsha maǵlıwmat izlewde aktivlik hám gárezsizlikti xoshametlentiredi. Usınıń menen birge, oqıtıwshı tárepinen usınıs etilgen mashqalalardı sheshiw procesinde olar tárepinen gárezsiz qosımsha bilimler alınadı. Mashqalalı lekciyalarǵa tómendegiler kiredi: lekciya-dialog, lekciya-tartıs hám basqalar.

Mashqalalı ámeliy hám seminar shınıǵıwları túrli sırtqı kórinislerde ótkeriliwi múmkin, mısalı: temanıń individual máseleleri boyınsha tartıslar formasında; tartıs, debat (qosımsha oqıw materialnıń gárezsiz úyreniwdi talap etetuğın) formasında; barlıq oqıwshılardıń dıqqatın aktivlestiretuğın hám dálillerge tiykarlanǵan pikirlewdi rawajlandırıwǵa úles qosatuğın tezislerdi qorǵaw formasında; keleshekтегі oqıtıwshılardıń teoriyalıq bilimlerin ámelde qollaw kónlikpelerin rawajlandıratuğın kásiplik hám pedagogikalıq mashqalalardı sheshiw formasında; qánigelerdi tayarlawdıń aktiv usılı bolǵan isbilermenlik oyınları formasında, sebebi olar izertlew, oqıtıw hám tálimniń ayırım formalarınan paydalanıwdı óz ishine aladı. Bolajaq tariyx oqıtıwshılarınıń kásiplik tayınlıǵınıń ajıralmaytuğın bólegi bolǵan ámeliy shınıǵıwlar joybar usılı tiykarında dúziliwi kerek. Tariyx oqıtıw metodikası hám tálim sistemasın modernizaciyalaw hám innovciyalıq tálimdi shólkemlestiriwge tiyisli aktual mashqalalardı sheshiw, ilimiy hám ámeliy izertlewler aparıwǵa qaratılǵan joybar temaları studentler tárepinen kishi toparlarda yamasa individual úyrenilip, joybardı tamamlaǵannan keyin, hár bir student yamasa kishi gruppada óz joybar jumıslarına muwapıq bolıp tabıladı túrde prezentaciya arqalı qorǵaw etip túrli sorawlarına juwap beriwı sıyaqlı, bolajaq tariyx oqıtıwshılarınıń ámeliy jumıslarınıń bul forması, biziń pikirimizge, eń maqul túsetuđın hám paydalı bolıp tabıladı.

Solay etip, bolajaq tariyx oqıtıwshılardıń, sonday-aq tariyxtı oqıtıwda dóretiwshilik oylawın qalıplestiriw procesi maqsetke muwapıq túrde óz-ara tásir etiwden, oqıtıwshı hám studentler arasındaǵı sheriklikten, oqıw procesin shólkemlestiriwdiń zárúr formaları hám usıllarınan paydalanǵan halda arnawlı shólkemlestiriw, studentlerdiń kásiplik dóretiwshilik oylawın qalıplestiriwge úles qosatuğın usıllardıń ayırım toparların ajratıw múmkin, olar tómendegishe klassifikaciyalanadı :

1. Tálim iskerligin shólkemlestiriw usılları boyınsha: didaktikalıq wazıypalardı belgilewdi basqıshpa-basqısh shólkemlestiriw, olardı sheshiw usılların tańlaw, diagnostika hám alınǵan nátiyjelerdi bahalaw menen xarakterlenetuğın strukturalıq hám logikalıq usıllar; oqıw-kognitiv háreketlerdiń arnawlı bir algoritmlerin islep shıǵıw hám shınıǵıwlar dawamında ádetтегі mashqalalardı sheshiwge qaratılǵan trening usılları (bular testler hám ámeliy wazıypalar bolıwı múmkin, olardıń quramına dóretiwshilik elementlerdi qosıw maqsetke

muwapıq); tálım procesi subyektləriniń óz-ara tásiri menen xarakterlenetuğın oynı usılları (tálım wazıypaları oynı quramına kiritilgen bolsa) hám basqalar.

2. Qalıplestiriwshi jónelis boyınsha, óz gezeginde:
a) dóretiwshilik iskerlik tájiriyesin rawajlandırıw usılları: quramalılastırıwshi shárayatlardan paydalanıw usılları, yağnıy: waqtın sheklew usılı, kútpegende qadağan etiw usılı, jańa variantlar usılı, informaciya jetispewshilik usılı, biykar etiw usılı ; dóretiwshilik wazıypalardı gruppalı tarqatıp alıw usılları: Delphi usılı, "Qara quti" usılı, kúndelik usılı; toparlıq dóretiwshilik izertlewlerdi xoshametlew usılları: intellektual hújim, sinektika hám basqa usıllar.

b) ózleriniń kásiplik, dóretiwshilik hám oqıw-biliw iskerligi tájiriyesi arqalı tájiriyebe qalıplestiriwge úles qosatuğın hám unamlı qatnastı jaratatuğın sezimlik tásir usılları: buğan sezimlik qatnas, xoshametlew, tárbiyalıq hám sezimlik oynı,tabis jağdayın jaratıw, dóretiwshilik wazıypalardı erkin tańlaw, alternativ sheshimlerdi tańlaw motivaciyası sıyaqlılar kiredi.

Álbette, kásiplik-dóretiwshilik pikirlewdi rawajlandırıwğa hám bolajaq oqıtıwshılarda kreativlikti rawajlandırıwğa járdem beretuğın usıllardı klassifikaciyalawda basqa kóplegen jantasıwlar da bar. Biraq bolajaq tariyx páni oqıtıwshılarda kreativ pikirlew kórinetuđın bolıwına unamsız tásir kórsetetuđın faktorlar da bar. S. D. Smirnovtıń pikirine kóre, buğan tómendegiler kiredi: waqt shegarası; yamasa uwayım kusheytiwi; úyreniw ushın kúshli yamasa kúshsiz motivaciya; demde sheshim tabıwğa umtılıw, bul ádette, onı orınlaw waqtın kemeytiw arqalı tapsırmalar sapasın tómenlewine alıp keledi; naduris sheshiw usılın qozǵatatuđın wazıypa shártlerin qalıplestiriw usılı; aldınǵı áwmetsizlikler hám basqalardıń sebepleri sebepli olardıń qábiletlerine isenim jetispewshiligi. Belgili kreativlik izertlewshisi G. Ouch, kreativ pikirlewge tosıqlıq etiwshi faktorlardı "Íntellektual qalıplar", yağnıy turmıs hám kásiplik jağdaylardı sheshiwge dóretiwshilik jaqınlawğa tosıqlıq etetuğın sananıń kúshli qatnası dep ataydı. Onıń pikirine kóre [5], buğan tómendegiler kiredi: óz-ózine isenimsizlik; basqalardan kóre jamanlaw kórinisten qorqıw; barlıq turmıslıq hám bilimlendiriwge tiyisli jağdaylardı logika kózqarasınan bahalaw ádeti; mudamı ámeliy bóliwge umtılıw; ulıwma qabıl etilgen qağıydalarğa ámel qılıw ádeti; tek bir tuwrı juwaptı belgilew; uğımsızlıqtan shağılısıwğa beyimlik; ulıwma hám basqalarğa qáte qılıw múmkin emes degen ań astı pikirlew.

NÁTIYJELER HÁM TALQÍLAW

Biz bolajaq oqıtıwshılardı kásiplik tayınlıǵı basqışında evristik oqıtıw usıllarınan keń paydalanıw kerek, dep esaplaytuğın izertlewshilerdiń pikirlerin qollap-quwatlaymız, bul oqıtıwshılarda kreativlikti rawajlandırıwdı aktiv túrde xoshametlentiredi hám olardıń dóretiwshilik pazıyletlerin qalıplestiredi. Pikirimizde, bolajaq tariyx oqıtıwshılardıń joqarı tálım shárayatında kásiplik tayarlıqta qollaw maqsetke muwapıq bolǵan usıllardıń túpkiliklilerin analiz qilayıq.

Mısalı, "Aglutinaciya" usılı, bul oqıtıwshılardıń haqıyqıy dúnyada uyqas kelmeytuğın zatlardıń pazıyletleri, qásiyetleri yamasa bólimlerin, mısalı, ıssı qar, kólem boslıǵı, shiyrin duz, qara jaqtılıq hám basqalardı birlestiriw qábiletlerin rawajlandırıwğa arnalǵan. Bul metodikadan paydalanıw keleshekтегі oqıtıwshılarda fantaziya, qıyallar, batır ideyalar hám boljawlardı ilgeri jılıtıw qábiletin rawajlandırıwğa járdem beredi. Tariyx jáne onı oqıtıw metodikası boyınsha aktiv lekciyalar hám ámeliy (seminar) shınıǵıwlar waqtında bul metodikadan paydalanıw maqsetke muwapıq.

Intellektual hújim metodınıń onıń tiykarǵı wazıypası qatnasıwshılardan eń kóp ideyalardı toplaw bolıp tabıladı. Bul gruppalı mashqalalardı sheshiwdiń operacion usılı bolıp, onıń

qatnasıwshılarına dóretiwshilik iskerlikti xoshametlew onı sheshiwdiń ilajı bolǵanınsha kóbirek variantların ańlatıw usınıs etiledi. Sonnan keyin, bildirilgen pikirlerdiń ulıwma sanınan ámeliyatta paydalanıw múmkin bolǵan eń tabıslı bolǵanlar saylanadı. Bul metodikadan hár bir student mashqalanı sheshiw ushın óz ideyasın ilgeri jılıtıw múmkinshiligine iye bolǵanda, kishi toparlarda tariyx boyınsha ámeliy jumıslarda paydalanıw maqsetke muwapıq hám paydalı bolıp tabıladı, algoritmdi jaratıw jáne onı programmaliq támiynatın ámelge asırıw múmkin.

Joybarlar usılı, oqıw procesin oqıwshılardıń jeke mútajlikleri hám individual pazıyletlerin esapqa alǵan halda oqıw iskerligin kúsheytiwge baǵdarlanǵan metod bolıp tabıladı. Tálimdegi joybar usılınıń maqseti ózlik rawajlanıwınan ayrıqsha ótiw dep esaplanadı, óz-ózin rawajlandırıw, onıń intellektuallıq hám dóretiwshilik potencialın ashıp beredi hám bolajaq tariyx oqıtıwshılardıń tayarlaw procesinde joybar iskerligin shólkemlestiriwdiń múmkin bolǵan formaları hám usılları tómendegiler bolıwı múmkin: joybarlastırılǵan laboratoriya jumsları dawamında kishi toparlarda yamasa bólek joybarlardı orınlaw; arnawlı bir temalar boyınsha oqıw materialın dóretiwshilik tapsırma yamasa joybar formasında juwmaqlawshı tákirarlaw formasında birlestiriw (testlerdi orınlaw, tariyxıy jumslar hám tariyx boyınsha tezisler jazıw yamasa onı oqıtıw metodikası).

Delphi usılı sorawlar, intervyular, intellektual hújim hám soǵan uqsas zatlar arqalı tuwrı sheshimdi izlewde bir gruppada izertlewshilerdiń pikirleriniń maksimal dárejede shártlesiwine erisiwge múmkinshilik beredi. Bul usıl keri qarawlardı tasıwshılar arasında ashıq dúgilisler múmkinshiligine esaptan tısqarı etedi, sebebi qánigeler arasında tuwrıdan-tuwrı baylanıs qılıw múmkin emes. Onı ilimiy-ámeliy Internet-konferenciyalardı ótkeriwde yamasa tiyisli forumda mashqalalardı talqılawda qollanıwı múmkin.

JUWMAQ

Hár qanday formadaǵı sabaqlar waqtında paydalanıw múmkin bolǵan oyun metodlarınan paydalanıw múmkin. Mısalı, studentler ushın tariyx páninen ámeliy hám seminar shınıǵıwlarında, ásirese, temaǵa tiyisli krossvordlar, rebuslar; kompyuter súwretleri tańlawları; arnawlı bir temalarda viktorinalar ótkiziwi múmkin. Bolajaq tariyx oqıtıwshılardıń joqarı tálim basqıshında paydalanıw maqsetke muwapıq bolǵan oqıw tapsırmalarınıń ayırım mısalları kórip shıǵamız. Mısalı, kompyuterde siz bunday wazıypalardı usınıwıńız múmkin: ekranda úyrenilip atırǵan temaǵa tiyisli tariyxıy maǵlıwmatlardıń bir bólegi kórsetiledi. Studentler olardan temanıń nege arnalǵanlıǵın anıqlawdı soraydı, yamasa belgili bir maǵlıwmatta kózaba kiritilgen qátelerdi tabıwı kerek boladı.

Solay etip, házirgi basqıshında bolajaq oqıtıwshılardıń, sonday-aq tariyx oqıtıwshılardıń kreativligin rawajlandırıwıń hár qıylı usılları bar. Pedagogikalıq iskerliginiń individual usılın qalıplestiriwde hár bir joqarı tálim oqıtıwshı ózi ushın studentlerdi oqıtıwıń hár qanday evristik formaları hám usılların tańlawı múmkin. Usınıń menen birge, olardı qollaw nátiyjeleri keleshektegi tariyx oqıtıwshılardıń kreativlikti rawajlandırıwǵa unamalı tásir kórsetiwini támiyinlew kerek.

PAYDALANILGAN ÁDEBIYATLAR:

1. Bereketevich, K. S. (2020). Improvement of vocational Training of Pupils in Secondary Schools. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24 (1).
2. Qoraev, S. (2016). Specific features of interdisciplinary coherence and interoperability. "Education, Science and Innovation," 2 (2), 45-50.

3. Qoraev, S. (2016). Pánler aralıq ajralmaslıq hám óz ara baylanıstı támiyinlewdiń ayrıqsha qásiyetleri. "Tálim, pán hám nnnovaciya", 2 (2), 45- 50.
4. Qoraev, S. B. (2020). Professional tálimde oqıw ámeliyatların shólkemlestiriwdiń ayrıqsha qásiyetleri. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 1281-1286.
5. Bereketyevich, Q. S., & Baxıtlıovna, A. S. (2021). Xalıq aralıq programma studentleri tiykarında innovciyalıq tálim ortalıgın jaratıw. Integration of science, education and practice.
6. Qoraev, S. B., & Joldasov, I. S. (2021). Kásip-óner mektepleri iskerligin ámeliy shınıgıwlar natiyjeliligin asırıw arqalı jetilistiriw máseleleri. Academic research in educational sciences, 2 (2).
7. Tilekova, M., & Qoraev, S. (2020). Oqıtıwshılar kreativlik qábiletlerin rawajlandırıw boyınsha usınıslar. Academic Research in Educational Sciences, 1 (4), 184-189.
8. Qoraev, S. B. (2016). Pánlerdi oqıtıwda siyasiy gruppalastırılğan tálim texnologiyasın engiziw máseleleri. Tálim texnologiyaları, 2, 45-50
9. Qorayev, S. B., & Janbayeva, M. S. (2021). Baslawısh klass oqıw sabaqlarında klastan tısqarı islerdi shólkemlestiriw. academic research in educational sciences, 2 (4) 149 -153.
10. Qorayev, S. B., & Allayorova, S. B. (2021). Baslawısh klass oqıwshılarnıń pirls xalıq aralıq bahalaw programması sistemasına tayarlaw procesin jetilistiriw máseleleri. Academic research in educational sciences, 2 (2), 443-448.
11. Qoraev, S. B. (2018). Ulıwma orta bilim beriw mákemelerinde oqıw-islep shıgırıw komplekslerin shólkemlestiriwdiń aktuallıgı. Tálim, pán hám innovatsiya, 4, 28-31.
12. Muxamedov, G. I., & Qoraev, S. B. (2019). Oqıw -islep shıgırıw kompleks shınıgıwların alıp funkciyaların asırıw barıwda pedagogmuxandislerdiń principleri. Mug'allim hám kásiplik úzliksiz bilimlendiriw', 2, 71-74.
13. Qoraev, S. B. (2020). Professional tálimde oqıwshılardı kásip-ónerge tayarlaw procesin jetilistiriw jolları. Úzliksiz tálim, 1, 88-92.
14. Qoraev, C. B. (2021). Professional tálimde kásiplik ámeliy shınıgıwlar mazmunı jáne onı jetilistiriw jolları. Academic research in educational sciences, 2 (4), 1573-1581.
15. Qurbonova, M., & Qoraev, S. (2020). Baslawısh tálimde oqıwshılardıń oqıw-biliw kompetenciyanıń qalıplestiriw. Academic Research in Educational Sciences, 1 (4), 795-801.
16. Qorayev, S. B., & Janbayeva, M. S. (2021). Baslawısh klaslarda klastan tısqarı islerdi shólkemlestiriwdiń zamanagóy principleri. Academic research in educational sciences 2 (CSPI conference 1), 1492-1496.